

Anksiyete Düzeyleri Açısından Boşanmış ve Evli Anneler ile Çocuklarının İncelenmesi

Investigation of Anxiety Levels in Divorced and Married Mothers and Theirs Children

Nilgün ÖNGİDER

İzmir Ekonomi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada, boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerinin incelenmesi amacıyla, boşanmış ve evli ailelerden gelen anneler ve onların çocuklarının anksiyete düzeyleri karşılaştırılmıştır.

Yöntemler: Araştırmanın örneklemini, İzmir ilindeki bir ilköğretim okuluna devam eden anne-babası boşanmış ve evli olan 3-6. sınıf öğrencileri ve onların annelerinden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan çocuklara, Çocuklar İçin Durumluk ve Sürekli Anksiyete Ölçeği ile Bireysel Bilgi Formu; annelere ise, STAI ve Bireysel Bilgi Formu uygulanmıştır.

Bulgular: Anne-babası boşanmış olan çocukların durumluk ve sürekli anksiyete düzeylerinin, anne-babası evli olan çocuklara göre daha yüksek olduğu ($t=4.13$ $p<0.05$, $t=5.08$ $p<0.05$) bulunmuştur. Benzer şekilde, boşanmış annelerin durumluk ve sürekli anksiyete düzeylerinin, evli annelere göre daha yüksek olduğu da ($t=5.76$ $p<0.05$, $t=6.31$ $p<0.01$) bulunmuştur.

Sonuç: Anne-babası boşanmış olan çocukların ve bu çocukların annelerinin anksiyete düzeylerinin anne-babası evli olan çocuklara ve bunların annelerine göre yüksek bulunması, boşanmanın hem çocuklar hem de anneleri üzerinde olumsuz etkilere neden olduğunu düşündürmektedir. (*Nöropsikiyatri Arşivi 2011; 48: 66-70*)

Anahtar kelimeler: Anksiyete, boşanma, evlilik, çocuk, anne

ABSTRACT

Objective: In this investigation, anxiety levels of divorced/married mothers and their children were compared to examine the effects of divorce on children.

Methods: 3rd-6th grade children from an elementary school in the City of İzmir, whose parents were divorced or married, and their mothers were sampled. The State-Trait Anxiety Inventory (STAI) for children, STAI for mothers and individual data questionnaire were administered to both children and mothers.

Results: State-trait anxiety levels were found to be increased in children of divorced parents compared to those in children of married parents ($t=4.13$ $p<0.05$, $t=5.08$ $p<0.05$). Similarly, state-trait anxiety levels in divorced mothers were higher than those in married mothers ($t=5.76$ $p<0.05$, $t=6.31$ $p<0.01$).

Conclusion: It is interpreted that divorce has negative effect on mothers and children when considering the findings suggesting increment in anxiety levels in mothers and children of divorced families. (*Archives of Neuropsychiatry 2011; 48: 66-70*)

Key words: Anxiety, divorce, marriage, children, mothers

Giriş

Her çocuk için özellikle yaşamının ilk yıllarında anne-babasıyla olan ilişkisi çok önemlidir. Anne-babanın boşanması ise, hiç kuşkusuz hem çocuklar hem de ebeveynler için oldukça zor ve stresli bir süreçtir. 20. yüzyıl boyunca aile yaşamındaki tüm değişiklikler içinde en dramatik olayın boşanma oranındaki hızlı artış olduğunu belirtilmektedir.

ABD’de 19. yüzyılın ortalarına kadar boşanma oranı %5 civarındayken son yıllarda ilk evliliklerin yaklaşık yarısının bittiği bildirilmiştir (5).

Türkiye’de de, DİE verileri incelendiğinde 1993-2008 yılları arasında Türkiye genelinde, boşanma rakamlarındaki artış dikkat çekicidir (9).

Bu artışla paralel olabilecek şekilde, son yıllarda ülkemizde de boşanma konusunda yapılan araştırmaların olduğu görülmektedir (6,21).

Boşanmanın eşlerin fiziksel ayrılığından önce başlayan ve yasal boşanma sonrasında da süren potansiyel olarak stresli bir süreç olduğu; bu nedenle boşanma için bir uyum süreci gerektiği belirtilmektedir (6,12,16,17,20,24).

Boşanma, sadece yetişkinlerin yaşadığı bir süreç değildir. Çocuklar da bu sürecin içinde yer alırlar. Çocuk açısından düşünüldüğünde, o güne kadar en fazla bağlı olduğu iki kişiye, o andan sonra eşit olarak ulaşamayacaktır. Dünyası bir anlamda bölünecektir.

Anne-babalar açısından ise, boşanma ile birlikte yeni bir yaşam kurma süreci başlamaktadır. Bu süreçte, hem eski eşle hem de çocuklarla yeni ilişki biçimleri geliştirme, maddi zorluklarla başa çıkmaya çalışma, sosyal ilişkilerde değişiklikler gibi aşılması gereken sorunlar gündeme gelmektedir. Birçok araştırmada hem ebeveynlerin hem de çocukların boşanma sonrasında yaşadıkları sorunlar üzerinde durulmaktadır (6,13,25).

Boşanma, ciddi bir dizi değişikliği beraberinde getirebilmektedir. Boşanma sonrası çocukların uyumu genellikle, sonuçlar ve süreç açısından geniş bir perspektifte incelenmektedir. Meta-analizler ve gözden geçirme çalışmalarında 1960'lı ve 1970'li yıllarda daha çok sonuç yaklaşımı ve boşanmanın çocuk üzerindeki stres veren etkileri üzerinde odaklanılmıştır (4). Daha sonraki çalışmalarda ise, boşanma sonrası çocuğun uyumu ile ilgili çalışmalar yapılmıştır (1,6,24). Ayrıca, Wallerstein ve Lewis (23), boşanmanın ardından çocuğun ilk yaşadığı duygunun şok ve mutsuzluk olduğunu; ayrıca yalnızlık, ebeveynlere öfke ve şaşkınlık duygularının da çok sık görüldüğünü belirtmektedirler.

Görüldüğü gibi, boşanma sonrasında hem anne hem de çocukların uyumu açısından zor bir süreç olduğu belirtilmektedir. Bu durumdan yola çıkılarak bu çalışmada boşanmanın çocuk ve annelerin anksiyete düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle, boşanmış anneler ve onların çocukları ile evli anneler ve onların çocuklarının anksiyete düzeyleri karşılaştırılmıştır. Ayrıca, yalnızlık algısının boşanma sonrasında annelerin anksiyete düzeylerini etkileyebilecek faktörlerden biri olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, yalnızlık algısı da araştırmaya dahil edilerek boşanmış ve evli annelerin kendilerini yalnız hissetme düzeyleri de karşılaştırılmıştır.

Yöntemler

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, İzmir ilindeki bir ilköğretim okuluna devam eden anne-babası boşanmış ve anne-babası evli olan, 3-6. sınıf öğrencileri ve bu çocukların annelerinden oluşmaktadır. Bu okul İzmir'in şehir merkezinde yer alan bir devlet okuludur. Genellikle çalışan ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin çocuklarının devam ettiği bir okuldur.

Araştırmaya, 39 boşanmış anne (%45.4) ve onların çocukları ile 47 evli kadın (%54.6) ve onların çocukları olmak üzere toplam 172 kişi dahil edilmiştir. Örneklemdeki boşanmış annelerin 34'ü (%87.2), evli annelerin ise, 38'i (%80.8) çalışmaktadır.

Araştırmaya katılan tüm annelere hem kendileri hem de çocuklarının araştırmaya katılmaları için ölçekler uygulanmaya başlamadan önce bilgilendirilmiş onam formları imzalatılmıştır.

Anne-babaları boşanmış ve anne-babaları evli olan çocuklara, Çocuklar İçin Durumluk ve Sürekli Anksiyete Ölçeği ile Bireysel Bilgi Formu uygulanmıştır. Boşanmış ve evli annelere ise, STAI Durumluk ve Süreklilik Anksiyete Envanteri ve Bireysel Bilgi Formu uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları

I. Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Anksiyete Envanteri

Bu envanter 1973 yılında Spilberger tarafından geliştirilmiştir. Türkiye'deki geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ise, 1995 yılında Özusta tarafından gerçekleştirilmiştir (22). Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ilköğretimin 3, 4, 5 ve 6. sınıflarına devam eden toplam 724 çocukla yapılmıştır. Bireysel ya da grup olarak uygulanabilmektedir.

1. Sürekli Anksiyete Ölçeği: Anksiyete yatkinliğinin yanı sıra kalıcı bireysel farklılıkları ölçmeyi amaçlar. Ölçek toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Çocuğun genellikle nasıl hissettiğini oluş sıklığına göre değerlendirir. "Evde sınırlarım bozulur" ya da "Ellerim titrer" gibi ifadeler, "hemen hemen hiç", "bazen" ve "sık sık" seçeneklerinden biriyle yanıtlanır. Ölçekten alınacak puanlar 20-60 arasındadır, puanların artışı sürekli anksiyete tedaki artışı ifade etmektedir.

2. Durumluk Anksiyete Ölçeği: Çocuklardan o anda kendilerini nasıl hissettiklerini değerlendirmeleri ve "Kendimi çok öfkeli hissediyorum, öfkeli hissediyorum, hissetmiyorum" gibi ifadelerden en uygununu işaretlemeleri istenir. Toplam madde sayısı 20'dir. Alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 60'tır.

II. STAI Durumluk-Sürekli Anksiyete Envanteri (STAI-I, STAI-II)

Durumluk ve sürekli anksiyete seviyelerini ayrı ayrı saptamak amacıyla Spielberger tarafından 1970 yılında geliştirilmiş olan Durumluk-Sürekli Anksiyete Envanteri, kısa ifadelerden oluşan bir öz-değerlendirme anketidir. Türkçeye Öner ve LeCompte tarafından 1985 yılında uyarlanmıştır.

Durumluk-Sürekli Anksiyete Envanteri toplam kırk maddeden oluşan iki ayrı ölçeği içerir. Durumluk Anksiyete Ölçeği bireyin belirli bir anda ve belirli koşullarda kendisini nasıl hissettiğini betimlemesini, içinde bulunduğu duruma ilişkin duygularını dikkate alarak cevaplamasını gerektirir.

Bireysel Bilgi Formu

Hem çocuklar hem de anneler için yaş, cinsiyet, ekonomik durum gibi sosyo-demografik bilgileri soran form da ölçeklerle birlikte uygulanmıştır.

İşlem

Araştırmanın sürdürüldüğü ilköğretim okulunun öğretmen ve yöneticileri tarafından, okullarında aileleri boşanmış çocuklarının sayısının fazlalığı ve bu çocukların yaşadığı sorunlar nedeniyle ailelere yönelik olarak bir dizi seminer çalışması yapılması planlanmıştır. Bu nedenle araştırmacıdan bu konuda yardım talep etmiştir. Okul öğretmenleri ve yöneticiler tarafında okuldaki tüm boşanmış annelere seminerleri duyuran bir davet mektubu gönderilmiştir.

Seminere katılan annelere araştırmacı tarafından araştırmanın amacı konusunda bilgi verilmiş; ardından seminere katılan tüm annelere hem kendileri hem de çocuklarının araştırmaya katılmaları için bilgilendirilmiş onam formları imzalatılmıştır. Ardından da araştırma için yukarıda bahsedilen ölçekler uygulanmıştır. Uygulama süresi yaklaşık 25-30 dakika arasında sürmüştür. Daha sonra araştırmaya katılmayı kabul eden annelerin çocuklarına, okulda öğretmenleri tarafından belirlenen uygun bir saatte ölçekler uygulanmıştır. Ardından karşılaştırma grubunun oluşturulması için, anne-babası boşanmış çocuklar ile aynı sınıfta eğitim gören anne-babası evli çocukların annelerine de sürdürülmekte olan araştırmanın amacı konusunda bilgi veren bir mektup ile birlikte bilgilendirilmiş onam formları ve ölçekler kapalı bir zarf içinde gönderilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul ederek bilgilendirilmiş onam formu ve ölçekleri doldurarak gönderen ailelerin çocuklarına da okulda öğretmenleri tarafından belirlenen uygun bir saatte ölçekler uygulanmıştır. Karşılaştırma grubu için seçilen anne-babası evli olan çocuklar, boşanmış ailelerden gelen çocuklarla aynı sınıflarda eğitim gören çocuklardan seçilmiştir. Böylece karşılaştırma grubu olarak seçilen evli anneler ve çocukları, boşanmış anne ve çocukları ile benzer sosyodemografik özellikler taşıması sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuçlar

Araştırmaya, 39 boşanmış anne (%45.4) ve onların çocukları ile 47 evli kadın (%54.6) ve onların çocukları olmak üzere toplam 172 kişi dahil edilmiştir.

Örneklemede yer alan çocukların yaş ortalamaları incelendiğinde, anne-babası boşanmış olan çocukların yaş ortalamalarının 11.5 ± 2.5 ; anne-babası evli olan çocukların yaş ortalamalarının, 10.9 ± 1.9 olduğu bulunmuştur (Bkz. Tablo 1).

Boşanmış ve evli ailelerden gelen çocukların yaş ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Boşanmış annelerin yaş ortalamalarının 36.7 ± 6.2 ; evli annelerin yaş ortalamalarının ise, 34.8 ± 3.9 ve olduğu bulunmuştur. Boşanmış ve evli gruptaki annelerin yaş ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Boşanmış annelerin eğitim yılı ortalamalarının 12.6 ± 4.7 ; evli annelerin eğitim yılı ortalamalarının ise, 10.4 ± 3.2 olduğu görülmüştür. Her iki gruptaki annelerin eğitim yılları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Tablo 2).

Demografik Özellikler	Anne-babası boşanmış çocuklar n=39	Anne-babası evli olan çocuklar (n=47)
	%45.4	%54.6
Yaş	11.5 ± 2.5	10.9 ± 1.9
Cinsiyet		
Kız	n=21	n=18
Erkek	(%53.85)	(%46.15)
	n=25	n=22
	(%53.19)	(%46.81)

Çocukların durumluk ve sürekli anksiyete düzeyleri incelendiğinde, anne-babası boşanmış olan çocukların durumluk anksiyete puanlarının ortalamasının 36.82 olduğu; sürekli anksiyete puanlarının ortalamasının ise 39.28 olduğu bulunmuştur. Anne-babası evli olan çocukların durumluk anksiyete düzey ortalamasının ise, 34.64 olduğu; sürekli anksiyete düzey ortalamasının ise 35.64 olduğu bulunmuştur (Bkz. Tablo 3).

Yapılan analiz sonucunda, anne-babası boşanmış olan çocukların durumluk ve sürekli anksiyete düzeylerinin anne-babası evli olan çocuklara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu (durumluk anksiyete düzeyi $t=4.13$ $p<0.05$, sürekli anksiyete düzeyi $t=5.08$ $p<0.05$) bulunmuştur.

Annelerin durumluk ve sürekli anksiyete düzeyleri incelendiğinde ise, boşanmış annelerin durumluk anksiyete puanlarının ortalamasının 51.02 olduğu; sürekli anksiyete puanlarının ortalamasının ise, 56.34 olduğu bulunmuştur. Evli annelerin durumluk anksiyete puanlarının ortalamasının 41.49 olduğu; sürekli anksiyete puanlarının ortalamasının ise, 44.76 olduğu bulunmuştur.

Yapılan analiz sonucunda, boşanmış annelerin durumluk ve sürekli anksiyete düzeylerinin evli annelere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu (durumluk anksiyete düzeyi $t=5.76$ $p<0.05$, sürekli anksiyete düzeyi $t=6.31$ $p<0.01$) bulunmuştur (Bkz. Tablo 4).

Tartışma

Anne-babası boşanmış çocukların anksiyete düzeylerinin, anne-babası evli çocuklara göre daha yüksek olduğu

Tablo 2. Araştırmada yer alan annelere ilişkin temel demografik bulgular

Demografik Özellikler	Boşanmış Anneler	Evli Anneler
	n=39	(n=47)
	%45.4	%54.6
Yaş	36.7 ± 6.2	34.8 ± 3.9
Eğitim süresi	12.6 ± 4.7	10.4 ± 3.2
Çalışma Durumu		
Çalışıyor	n= 34	n=5
Çalışmıyor	%87.2	%13.8
	n=38	n=11
	%80.8	%19.2
İlişki Süresi (yıl)		
	14.63	15.82
	(3.56)	(3.84)
	Alt n=9 %23.1	Alt n=6
		%12.8
	Orta n=19	
SED	%48.7	Orta n=23
	Üst n=11	%48.9
	%28.2	Üst n=18
		%38.3

görülmektedir. Benzer şekilde, boşanmış annelerin anksiyete düzeylerinin de, evli annelere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Boşanmanın ardından hem annelerin hem de çocukların anksiyete düzeylerinin yüksek bulunması, boşanmanın çocuklar ve anneleri üzerinde olumsuz etkileri olduğu şeklinde yorumlanabilir. Boşanma öncesi, boşanma ve boşanma sonrası süreçlerin her biri oldukça streslidir. Bu dönem hem anne hem de çocuğun hayatında kaçınılmaz olarak birçok değişikliği beraberinde getirmektedir. Ebeveynlerden birinin, genellikle babanın evden ayrılması, sosyal yaşantıda değişiklikler, bazen ev, semt ya da şehir değişikliği, çocuk için okul değişikliği, arkadaşlarından ayrılma gibi birçok değişiklik ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenlerle boşanmanın duygusal zorluklarının yanı sıra koşulların değişmesi de hem anne hem de çocuk için anksiyeteyi arttıran faktörler olabilir.

Boşanma ile ilgili literatürde de bu konuyla ilgili benzer bulgular vardır. Özellikle, boşanmanın çocuğun psikolojik uyumunda çeşitli sorunlara yer açtığını gösteren bir çok araştırma vardır (4,11,23).

Ülkemizde yapılan bir çalışmada, boşanmanın çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri incelenmiş ve boşanmanın çocukların psikolojik uyumlarını olumsuz yönde etkilediğine dair bulgular elde edilmiştir (21).

Ayrıca araştırmamızda hem anne-babası boşanmış çocukların hem de annelerinin anksiyete düzeylerinin, anne-babası evli olan çocuklar ve onların annelerine göre daha yüksek olması yönünde bulgular elde edilmiştir. Bu bulguların, boşanmış annelerin yüksek anksiyete düzeylerinin, çocuklarının anksiyete düzeylerinin de artmasına yol açmış olabileceği şeklinde yorumlanabileceği düşünülmektedir.

Literatürde, bu araştırmanın bulgularını destekleyen bulgular olduğu görülmektedir. Özellikle hemen boşanmanın

ardından annelerde depresif semptomların ve anksiyete düzeyinin evlilere göre daha fazla olduğunu belirtilmiştir. (10,12,14).

Türkiye’de bu konuda yapılan bir araştırmada, boşanmış ailelerdeki çocukların, evli ailelerdeki çocuklara göre, anksiyete düzeylerinin daha yüksek olmasının nedeninin, anne-babası boşanmış çocukların kendilerini daha “bağımlı” ve yaşamın getirdiği taleplerle baş etmekte daha “yetersiz” hissetmelerinin olabileceği belirtilmektedir. Boşanmanın ardından ebeveynlerden birinin evden ayrılmasının, boşanmanın yaşamına ne gibi olumsuzluklar getirebileceğini bilemeyen çocukta endişe ve anksiyeteye yol açabileceği şeklinde yorumlanmaktadır (21).

Literatürde de, boşanma sonrasında annelerin kendi açılarından zor bir dönem yaşamakta oldukları ve kendi sorunlarıyla başa çıkmaya çalıştıkları belirtilmektedir. Çocukların boşanmaya uyum sağlamasında en önemli etmenlerden birinin de, annenin boşanma stresiyle başa çıkabilmesine ve çocuğunun bakımını aksatmamasına bağlı olduğu belirtilmektedir. Ancak boşanma sonrasında çocuğun bakımı için eski eşinden çok az destek alabilen veya hiç destek alamayan ebeveynlerin (genellikle anneler) hayatlarını dengede tutmakta zorlandığı ve bu nedenle çocuklarının uyum problemleri yaşayabildikleri öne sürülmektedir (3,15).

Sonuç olarak, boşanmanın getireceği zorluklar ve olumsuzluklarla yeterince başa çıkamayan bir annenin anksiyete düzeyinin artabileceği; ayrıca bu durumun çocuğunun anksiyete düzeyinin de artmasına neden olabileceği düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Bu çalışmada, önemli bir psikososyal olay olan boşanmanın önemli sonuçlarından biri olan anksiyete araştırılmıştır. Boşanmanın olumsuz birçok psikolojik soruna yol açtığı bilinmektedir. Bu nedenle, boşanmanın sonuçları kadar nedenleri de önemlidir. Bu nedenle ülkemizde boşanma üzerine bundan sonra yapılacak araştırmalarda boşanmaya yol açan nedenler ve boşanmanın olumsuz sonuçları üzerinde daha ayrıntılı durulmasının önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca örneklemin bir diğer sınırlılığı, sadece tek bir ilköğretim okulunda çalışılmasıdır. Ancak bunun nedeni o okulda sürdürülen bir dizi seminer çalışmasıdır. Daha geniş ve farklı sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyden ailelerle yapılacak çalışmalar daha ayrıntılı sonuçların elde edilmesine katkı sağlayabilir.

Kaynaklar

1. Allison PD, Furstenberg Jr FF. How Marital Dissolution Affects Children: Variations by Age and Sex. *Developmental Psychology* 1989; 25:540-9. [Abstract]
2. Almerigogna J, Ost J, Bull R et al. A State of High Anxiety: How Non-Supportive Interviewers can Increase the Suggestibility of Child Witnesses. *Applied Cognitive Psychology* 2007; 21:963-74. [Abstract] / [PDF]
3. Amato PR, Booth A. A Prospective Study of Divorce and Parent-Child Relationships. *Journal of Marriage and the Family* 1996; 58:356-65. [PDF]
4. Amato PR, Keith B. Parental Divorce And Adult Well-Being: A Meta-Analysis. *Journal of Marriage and the Family* 1991; 53:43-58. [PDF]

Ölçekler	Anne-babası boşanmış çocuklar (n=39)	Anne-babası evli olan çocuklar (n=47)	t	p
Durumluk anksiyete puanları	36.82	34.23	4.13	0.035*
Sürekli anksiyete puanları	39.28	35.64	5.08	0.017*

*p<0.05

Ölçekler	Boşanmış anneler (n=39)	Evli anneler (n=47)	t	p
Durumluk anksiyete puanları	51.02	41.49	5.76	0.004**
Sürekli anksiyete puanları	56.34	44.76	6.31	0.002**

**p<0.01

5. Amato PR. The Consequences of Divorce for Adult and Children. *Journal of Marriage and the Family* 2000; 62:1269-87. [Abstract] / [Full Text] / [PDF]
6. Beştepe E, Erbek E, Saatçioğlu Ö ve ark. Psikiyatrik Yardım Talebi Olan, Olmayan ve Boşanma Aşamasındaki Çiftler Arasında Cinsiyet Yönünden Uyum, Problem Çözme Becerisi, Boyun Eğici Davranış ve Öfke Tutumunun Karşılaştırılması. *Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi* 2010; 47:15-22. [Abstract] / [PDF]
7. Creswell C, Willetts L, Murray L et al. Treatment of Child Anxiety: An Exploratory Study of the Role of Maternal Anxiety and Behaviours in Treatment Outcome. *Clinical Psychology and Psychotherapy* 2008; 15:38-44. [Abstract] / [PDF]
8. Demir A. UCLA Yalnızlık Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliliği. *Psikoloji Dergisi* 1990; 7:14-8.
9. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Türkiye Genelinde Yıllara Göre Boşanma Verileri (2009) www.die.gov.tr
10. Gottman JM, Levenson RW. The Timing of Divorce: Predicting When a Couple Will Divorce Over a 14-Year. *Journal of Marriage and the Family* 2000; 62:737-45. [Abstract] / [Full Text] / [PDF]
11. Harland P, Reijneveld SA, Brugman E et al. Family Factors and Life Events as Risk Factors for Behavioural and Emotional Problems in Children. *European Child & Adolescent Psychiatry* 2002; 11:176-84. [Abstract] / [PDF]
12. Hughes R J, Kirby JJ. Strengthening Evaluation Strategies For Divorcing Family Support Services: Perspectives of Parent Educators, Mediators, Attorneys and Judges. *Family Relations* 2000; 49:53-61. [Abstract] / [PDF]
13. Isaacs A. Children's Adjustment to Their Divorced Parents' New Relations. *Journal of Paediatric Child Health* 2002; 38:329-31. [Abstract] / [PDF]
14. Kitson GC, Morgan LA. The Multiple Consequences of Divorce: A Decade Review. *Journal of Marriage and the Family* 1990; 52:913-24. [PDF]
15. Madden-Derdich DA, Leonard SA. Shared Experiences, Unique Realities: Formerly Married Mothers' and Fathers' Perceptions of Parenting and Custody After Divorce. *Family Relations* 2002; 51:37-45. [Abstract] / [Full Text] / [PDF]
16. Mc Connell RA, Sim AJ. Adjustment to Parental Divorce: An Examination of the Differences Between Counsellled and Non-Counsellled Children. *British Journal of Guidance & Counselling* 1999; 27:245-57. [Abstract] / [PDF]
17. McKenry PC, Clark KA, Stone G. Evaluation of a Parent Education Program for Divorcing Parents. *Family Relations* 1999; 48:129-37. [PDF]
18. McLeod BD, Wood JJ, Weisz JR. Examining the association between parenting and child anxiety: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review* 2007; 27:155-72. [Abstract] / [PDF]
19. Morrison DR, Cherlin AJ. The Divorce Process and Young Children's Well-Being: A Prospective Analysis. *Journal of Marriage and the Family* 1995; 57:800-12. [PDF]
20. Pines AM, Gat H, Tal Y. Gender Differences in Content and Style of Argument Between Couples During Divorce Mediation. *Conflict Resolution Quarterly* 2002; 20:23-50. [Abstract] / [PDF]
21. Öngider N (2006) Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul Veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumunu Üzerindeki Etkileri. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
22. Özusta HŞ. Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Anksiyete Envanteri Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi* 1995; 10:32-44.
23. Wallerstein JS, Lewis JM. The Unexpected Legacy of Divorce: Report of A 25 Year Study. *Psychoanalytic Psychology* 2004; 21:353-70. [PDF]
24. Walton L, Oliver C, Griffin C. Divorce Mediation: The Impact of Mediation On the Psychological Well-Being of Children and Parents. *Journal of Community & Applied Psychology* 1999; 9:35-46. [Abstract] / [PDF]
25. Wolchik, SA, Wilcox KL, Tein JY et al. Maternal Acceptance and Consistency of Discipline as Buffers of Divorce Stressors on Children's Psychological Adjustment Problems. *Journal of Abnormal Child Psychology* 2000; 28:87-102. [Abstract] / [PDF]
26. Wood J, McLeod BD, Sigman M et al. Parenting and childhood anxiety: Theory, empirical findings and future directions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Applied Disciplines* 2003; 44:134-51. [Abstract] / [Full Text] / [PDF]